ULYSSESEMNE – RESTARTAREA SUBIECTULUI MITIC ÎN CREAȚIA LUI ION HADÂRCĂ

ULYSSESEMNE – THE RESTART OF THE MYTHICAL SUBJECT IN THE CREATION OF ION HADĀRCĂ

CZU: 821.135.1(478).09 **https://doi.org/10.59295/spd2025u.25**

Victoria FONARI
ORCID: 0000-0003-0058-167X
E-mail: victoria.fonari@usm.md; victoria_fonari@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The image of Ulysses infiltrates Romanian literature. In the space of the Republic of Moldova, this image camouflages many aspects. This theme is identified in the poems of Ion Vatamanu, Leo Butnaru, Valeriu Matei, Galina Furdui, Tudor Palladi, Andrei Ţurcanu. Ion Hadârcă's lyrical creation combines the motifs of ancient images. Creative imagination offers unique connections to Odysseus, an alloy of the character of Homer and Joyce. The image of the Greek hero insists in several poem titles and even in a book title. The texts that are directly anchored to this subject are: Ulyssemne (I), Ulyssemne (II), Ulyssemne (III), Ithaca – galactic terminal, Apud Joyce: Uliseism, etc. The Romanian poet empathizes with the signs of Ulysses' destiny, projecting them into his own existence in this poetic cycle.*

Keywords: *mythical images, personal myth, hermeneutics of myth, lyric, Ulysses, hybridization.*

INTRODUCERE

Subiectul dedicat eroului Ulise, sau cum i se mai spune Odiseu, cunoaşte o amploare la scriitorii din literatura română, o parte din aceste texte pot fi lecturate în selecţia tematică *Ulise – actualizarea personajului în literatura română* [1, p. 52-79], printre mai multe texte sunt incluse poeziile lui Ion Vatamanu, Leo Butnaru, Valeriu Matei, Galina Furdui, Tudor Palladi, Andrei Ţurcanu.

MATERIAL ȘI METODĂ

Creația lirică a lui Ion Hadârcă îmbină motivele imaginilor antice. Imaginația creativă oferă contații inedite lui Odiseu. Imaginea eroului homeric insistă în mai multe titluri de poezii și chiar într-un titlu de carte. Textele care se ancorează direct la acest subiect sunt: *Ulyssemne (I)*, *Ulyssemne (II)*, *Ulyssemne (III), Ithaca – terminal galactic*, *Apud Joyce: Uliseismul* etc.

Metodele utilizate în această cercetare: hermeneutica mitului antic și cele elaborate de școala franceză: Charles Mauron și cea condusă de Pierre Brunel: emergența, flexibilitate și iradiere[2].

REZULTATE

Valorificarea liricii lui Ion Hadârcă din perspectiva prezenței imaginii mitice și analiza actualizării mitului, în special, a imaginii lui Ulise.

Între Homer și Joyce

Ciclul de poeme *Ulyssesemne* [3] valorifică metaplasma pentru a diversifica semantica și a individualiza imaginea distinsului erou homeric. Astfel cuvântul *Ulyssesemne* este compus evident din două cuvinte, care se disting. Totuși, scrierea numelui propriu comportă și ea o conotație aparte. În literatura de specialitate pentru regele din Ithaka avem două variante acceptabile: Ulise și Odiseu. Ulysse apare în cartea autorului James Joyce, dar anume această variantă este aleasă și pentru ceasurile elveține. În conexiunea impusă de titlu coordonăm numele lui *Ulysse* cu cuvântul *semne*. Textul lui Ion Hadârcă face, în special, apel la eposul homeric, din această perspectivă amintim că Odiseu are un semn distinctiv pe picior. Semn corelează cu cuvântul simbol, iar symbolon este acea legătură de la distanță cu anumite persoane. Astfel un obiect se divide în două / adică se împarte cu un om drag și astfel este o amintire care apropie distanțele. În toate călătoriile sale Ulise poate fi un colecționar de semne din toate tărâmurile, fiind un dornic de a cunoaște, dar și un purtător de dorul de a se întoarce pe insula natală. Totuși, prin această îmbinare a unui erou scris cu *y* se întrevede mesajul cărții de publicistică *Meandre ale integrării*, care argumentează importanța Republicii Moldova de a se integra în Uniunea Europeană, consemnat pe coperta cărții de însuși autorul investigat „Este drumul nostru european, spre Acasă”[1].

Poemul *Ulyssemne (I)* destăinuie sentimentul de revenire „după urmele / demodatului DOR / tot la tine revin” după descoperirea țărmurilor într-un mod „încercat și-mpăcat”, catalogate drept *țintele zărilor*. Eul liric valorifică două momente: traseul european și revenirea acasă. Împăcarea înregistrează un traseu bine definit, împlinit. Cuvântul DOR scris cu majuscule relevă că în perioada de migrație, omul are necesitatea spațiului care îl ține minte copil adolescent, matur. Întoarcerea acasă sfâșie prin sinceritate, epitetul *demodatul* implică cuvântului *DOR* lipsa obligației de a fi trend. Dorul nu este un sentiment ce ține de valul consumist, acesta destăinuie umanul față de locul unde te-ai născut, ai crescut.

Un alt plan interpretativ ar fi aventura lecturii și revenirea la sine însuși prin toate cunoștințele sale. Lumina accesată în afara grotei din mitul lui Plato și revenirea la țărmul de altă dată cu această percepție care transformă omul și îi scoate cătușele întunericului, a neștirii, a calapodului majorității. Ulise al lui Homer este modelul călătorului în spațiul maritim, terestru și chiar subteran, ajunge chiar în lumea morților pentru a-și cunoaște traseul existențial. Este modelul cunoașterii empirice. Raționalul îi permite să descopere noi țărmuri, să afle interzisul și să supraviețuiască blestemelor. Revenirea la Penelopa constituie imaginea care învinge tentațiile vrăjitoarei Circe, dorinței arzătoare

[1] Ion Hadârcă. *Meandre ale integrării*. Chișinău: Casa Editurii 11, 2023. Coperta a 4-a. – 280 p.

a nimfei Calipso. Nemurirea în cătușe, promise de aceste două femei cu forțe supranaturale, este în defavoarea libertății de liberă alegere pe care a realizat-o cândva în tinerețe, atunci când s-a prefăcut nebun și ara cu sare, în loc de semințe. Toate acestea se prezintă prin luptele sale care se manifestă în planul extern: în aventuri, lupte, nesupunere, vicleșuguri. Este personajul care acționează, conduce, servește drept model, chiar și dacă depășește de multe ori limita.

La Joyce personajul trăiește traseului existențial în diafragma, care permite să tracă luminii conștientului în camera obscură a inconștientului. Conștientizarea centrează drumul lăuntric, care recunoaște altfel revenirea în Ithaka, accesând menirea de fiu sau de părinte. Dacă e să ne referim la eposul homeric, atunci specificăm că Joyce evidențiază în prim-plan relația Telemah – Odiseu. În viziunea lui Homer pentru Odiseu Ithaka este totul: tinerețea, familia, dragostea, casa, rădăcinile.

Construcția mitului personal

În *Ulyssemne (II)* în prim-plan apare călătoria *ne-mai-ştiutului*: interacţiunea cu acestea sunt similare cu lecturile pe care le poartă un cititor. Ţărmurile devin o parte componentă a eului liric, transformările sunt înscrise şi acestea în memorie au capacitatea de a se sincroniza prin gând: „într-o mie de ţări simultan”. Este trăită perspectiva perceperii chinestezice „pe tălpile goale / ale bietului suflet”. Fiecare ţărm insistă la o asimilare emotivă şi atunci atingerea tălpilor este dorinţa de a conştientiza „vitezele căutării”. Se remarcă viteza acestui secol, în care contemplării i se oferă timp redus. Empatia cu Ulise îl provoacă să nu își mai numere anii decât „demult ancorat / în fiecare inel / din lanţul Ancorei vechi”. De la o călătorie spaţială se trece la una temporală, în care o funcţie din ce în mai mare are *Deus ex machina*. De la interpretarea subiectelor mitice în tragedia antică: „mai întâi decorul corul situaţia / spectatorii ursuzi gura-pungă” prin tot periplul tehnologic se trece la viziunea galactică „şi ieşirea iese din sine şi pleacă / pe zebră / pe roşu / pe Proxima-Centaura”. Omul trăieşte marea călătorie prin ani, prin cultură pe care reuşeşte să o cunoască, condiţionat de tehnologiile civilizaţiei care atât de vertiginos se schimbă în era digitală: „pentru lupta / dintre spirit şi trup / cu megabiţii în spune / şi cu o nano-cameră / de filmat” (*Dronă de hârtie*). Hârtia pliază valoarea și superficialul. Ipostaza aeriană transformă gândurile scrise intermediare de lumi, intermediare de lumini, intermediare de întuneric. Aceleași idei confirmate în discursul său: „Viaţa, aventura fi inţială, dilematica râsu-plânsului şi a bine-răului m-au învăţat că, până la urmă, totul poate fi esenţializat şi convertit în substanţa Cuvântului sublimat în lumini creatoare”[2]. Ion Hadârcă prin reverberația imaginii personajului Ulise își construiește mitul personal.

Ulyssemne (III) se distinge printr-o abundenţă de mitologisme. Sub preceptul înţeleptului Thales, scriitorul Ion Hadârcă dezasamblează mileniul III prin „nu ne recunoaşte

[2] HADÂRCĂ, Ion. Noimele fiinţei de a fi în timp. In: *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”,* 2013, nr. 2(29), pp. 44-48. ISSN 1857-0461, p. 48. Sursa online: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Noimele%20fiinteie%20de%20a%20fi%20in%20timp.pdf (accesat: 15.05.2025).

/ zodia măsurii". Dar exemplele de acțiuni sunt inspirate din mitologia elină: „am înfruntat minotaurul / am îmbrățișat sirenele / am înghițit frânturi de infern". Nu toate chiar sunt faptele eroice ale lui Ulise, Teseu este cel care îl învinge pe minotaur.

Semnificațiile din secolul XX-XXI ascunde labirintul cunoașterii, învingerea propriilor frici prin minotaurul din noi. Deși labirintul devine un simbol al orașelor mari, ai înfăptuirilor imposibile, dar care pot fi realizate. În mentalitatea antică mitul labirintului încifrează tirania regelui Minos care este învinsă de democrația ateniană, Teseu, fiind un erou al polisului. Este eficiența rațiunii dintr-o societate deschisă superioară societății închise în labirint, fiind una plină de suspiciuni și dornică de jertfe umane. Perspectivele sunt diferite, iar în textul dat eul liric are forță să se depășească cunoscând angoasele proprii sau depășind impedimentele impuse de alții.

În viziunea antică sirenele înseamnă pierzanie, pericol, moarte. Ulise este unicul supraviețuitor care le-a auzit cântecul. Conotația, determinată de verbul a îmbrățișa, se preschimbă în secolul XXI și sirenele ar fi identificate cu pasiune, plăcere, voluptate, desfătare.

„Frânturi din infern" rezidă de tărâmul morților, de la Camus încoace epoca industrială va avea conotații infernale. Poate este lumea care, tinzând la noi tehnologii, își diminuează latura umană. Sau să fie moartea eului liric în anumite situații, sau este problema ecologică impusă poluarea pământului, apei, aerului.

Ithaka actualizată în epoca digitalizării

Poezia este dominată de nostalgie, pentru că domină călătoria nu evenimentele, dar timpul „fără întoarcere-i / ruta aceasta de sare". Călătoria peste mari și insule a lui Ulise capătă noi dimensiuni în *Ithaka – terminal galactic.* Întoarcerea estimează absența fiecăruia de acasă: „Naufragiații abisului / Turiștii de fata morgana / Și campionii absențelor" este definirea umanității în acest secol al migrației în numele bunăstării, al calității, al altruismului, al căutării fericirii. În căutarea unui viitor, a unui sens, Ulise cu marinarii săi, care alegoric ar însemna eroul liric cu toți cititorii nu cunosc doar succes, glorie, avere, dar se revendică ipostaza de naufragiați – eșecul de a nu găsi cele dorite, superficialitatea călătoriilor bifate într-un caleidoscop de selfie. Acest sumar este în antiteză cu lacrimile „La pragul casei părinteşti". Numai revenind se dezvăluie șansa de sinceritate în fața propriului destin. Același motiv îmbrăcat în veșmintele frământărilor de limbă într-un stil etno se valorifică imagini galactice din ferestrele poemului *Balada mânzocului hrănit cu foc*: „drumul care-aduce / nuștiuce / cumpănește-n / cumpăna fântânii / și-n adânc de stele / fântânește".

Elementele de basm șerpuiesc în jurul imaginii drumului. Drumul devine o componentă a mitului inițiatic, cel care contribuie la transformare și are componenta misterului, care dăinuie prin senzația de mirare. Intenționat se distorsionează spațiul vertical, cumpăna devine o conexiune din fisura din clepsidră, care distinge partea vizibilă și partea incertă a vieții, care conține și adâncimea memoriei, și revenirea la punctul inițial realizată prin semantica verbelor. În titlu este selectat elementul focului, în acest context

focul devine o ardere interioară în revenirea acasă, oferă o calitate supranaturală celor care au forţă să revină acasă: „totdeauna / mai rămâne-o Cale / totdeauna / mai rămâne-un cer / răsărind / ca dintr-un fund de mare: calea-spre-întoarcere-acasă / Calea Laptelui Matern…”. Corolarul format din elementele fundamentale relevă circuitul cosmic al eului liric care îşi identifică jăratic şi componenţa aştrilor din Calea Lactee.

Cu un lexic la zi Ion Hadârcă revendică mitul din perspectiva erei digitale, îndemnat de exemplul lui Joyce: „navele-gigant naufragiază-n / mass-media // scilo-haribdele / comunicând prin internet/ mestecă-ntre gingii de gheaţă / orbit fără zahăr” (*Apud Joyce. Uliseismul*). O rescriere în *uliseismul* denotă introvertirea călătoriei din interior care consemnează cum afectează miturile moderne (informaţia din *internet* – mitul informaţiei rapide, dar superficiale, defrişată tematic de esenţe; *mass-media*, din perspectiva celor care accesează tik-tokul şi vlogul, acestea au înlocuit deja pentru mulţi ştirile oficiale; *Orbit fără zahăr* – mitul grijii pentru sănătate, alimentaţia corectă). Uliseismul accentuează accesul la toate câte înconjoară, similar lui Ulise, doar că în acest caz este negată cultura, demnitatea, dorinţa de viaţă, dar se distinge perspectiva de seism, această furtună magnetică determinată de factorul civilizator al secolului XXI cu orbit şi coca cola. Acest *seism* denotă zguduirea interioară în acest înot în tehnologii care, în loc să ne ajute, din ce în ce mai des sunt surse de stres.

Stocul informaţional devine o mare în derivă, unde accesul la toate dezechilibrează măsura: „tot mai dificil e să lupţi / cu hit-melodiile sirenelor”. Atitudinea faţă de tirania de hit evocă politica de manipulare în cultura consumistă. Eul liric conştientizează că hitul, nu e neapărat valoare, dar, fiind impus într-o frecvenţă de a fi omniprezent, proclamă o obişnuinţă care pătrunde în firea oamenilor. Dificultatea de a se opune demonstrează tendinţa incomodă de a rămâne pe propriile poziţii, cu propriile valori. Sirenele în antichitatea elină sugerează pericolul de moarte, provocarea indubitabilă de dezicere, în acest context ar putea sugera sublimarea valorilor cu acomodări de asonanţă, care provoacă dizarmonie.

Intervenţia violentă în spaţiul de acces distorsionează relaţia omului cu sine însuşi, de aici şi bizara constatare: „mai accesibilă este lâna de aur / decât ziua de mâine de ieri”. Consumismul devine zeul care înrobeşte omul pentru a-l extrage din timpul personal, angajându-l prin „ventuzele Gorgonei” într-o avalanşă hipnotică socio-virtuală.

O analogie mitică dintre „Meduza de tuş” şi „Arta scrierii” descinde cu majusculă treptele definitorii: „Poezia încearcă / a fi amintirea celor văzute / şi mărturisirea celor nevăzute”. Din zona *Metamorfozelor* lui Ovidiu se întrevede viziunea orfică: „Cântecul unul / te poate purta / de asupra vârtejului / îmblânzind sub aripa-i / frica de moarte” (*Sunt lucruri*). Imaginea meduzei este înlocuită cu aripile simbolului inspiraţiei – Pegas. Îmblânzirea face parte din misterele orfice. Eul liric identifică fricile ca nişte furii din interiorul uman, funcţionalitatea cuvântului constă în „cea mai călită / unealtă de arătură”. Este vorba de arătura interioară unde obsesiile pot naşte frici, dar pot fi şi surse de inspiraţie, care contribui la universul mitului personal. Tema creaţiei continuă în cadrul universitar: „Profesorul Poem / a anulat toate cursurile / de retorică, logică şi filosofie //

şi a proclamat cursul nou / (…) / cursul urmelor de fluturi" (*Profesorul Poem*). Eul liric pledează pentru libertatea percepţiei în poezie, este situaţia unei interpretări artistice care scoate cititorul din clişee şi îl disponibilizează în lumea emoţiilor. Atenţia se concentrează pe imagini insolite – „căutarea / celei mai capricioase / şi mai reale / vedenii". Cuvântul *vedenie* implică rolul primordial al imaginarului, care este indisolubil de mit.

CONCLUZII

Imaginea lui Ulise / Ulysses din creația lui Ion Hadârcă sincopează personajul homeric cu cel al Joyce. Fiind apropiate de realitățile secolului XXI, scriitorul român introduce în călătoria personajului antic angoasele secolului nostru, determinat de incertitudini, de singurătate, de suprasolicitare, de superficialitate.

Autorul Ion Hadârcă creează noi cuvinte: Ulyssemne și Uliseism, determinat de o altă particularitate a secolului XXI – hibridizare. Metaplasma evidențiază conotații care dezvăluie noi semnificații. Astfel eul liric empatizează cu semnele din destinul lui Ulise, proiectându-le în existența proprie în acest ciclu poetic.

Imaginea lui Ulise, identificată de poezia lui Ion Hadârcă, explică modul în care cunoașterea devine o gamă de a percepe umanul în adâncimea arhetipală. Inconștientul dezvălui acea forță gravitațională a cuvântului dor, astfel un centru al traseului devine revenirea acasă. Transformările omului în acest traseu contribuie ca această dorință inconștientă să determine toate acțiunile conștient.

Imaginea lui Ulise relevă traseul existenței umane, luptei continuu, condiționate de aspectele sociale, tehnologice, care accentuează singurătatea într-un *acum* – prezentul gândului continuu fluid.

REFERINȚE:

1. FONARI, Victoria. *Literatura comparată*. Chişinău: CEP USM, 2018, p. 52-79.
2. BRUNEL Pierre, PICHOIS, Claude, ROUSSEAU, André-Michel. *Qu'est-ce que la littérature comparée?* Paris: Armand Colin/Masson, 1989.
3. HADÂRCĂ, Ion. *Ulyssemn*e. Chişinău: Ştiinţa, 2019. – 124 p.
4. HADÂRCĂ, Ion. *Meandre ale integrării*. Chişinău: Casa Editurii 11, 2023. Coperta a 4-a. – 280 p.
5. HADÂRCĂ, Ion. Noimele fiinţei de a fi în timp. In: *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos"*, 2013, nr. 2(29), pp. 44-48. ISSN 1857-0461, p. 48. Sursa online: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Noimele%20fiinteie%20de%20a%20fi%20in%20timp.pdf (accesat: 15.05.2025).